

ВИВЧАЄМО ДОСВІД

Ольга БЕЗПАЛЬКО

ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАКТИКІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ М. КИЄВА У СФЕРІ ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОДОЛАННЯ ЖОРСТОКОГО ПОВОДЖЕННЯ З ДІТЬМИ

У статті розглядаються проблеми жорстокого поводження з дітьми в сучасних умовах і практична робота щодо її подолання. Проаналізована діяльність шкільних психологів і спеціалістів соціальних служб стосовно вирішення цієї проблеми, розроблені відповідні рекомендації.

Одним із показників духовного розвитку та соціальної зрілості суспільства є ставлення до дітей. Вкладаючи ресурси в дитинство, держава зміцнює майбутні продуктивні сили, забезпечує сталість економічного і духовного поступу. Тому в суспільстві, що зорієнтоване на високі загальнолюдські цінності, не можуть бути терпимі прояви жорстокого поводження з дітьми, зневажання їхніх інтересів, оскільки це має тяжкі соціальні наслідки. Будь-який вид жорстокого поводження з дітьми має різні наслідки, але спільним є — шкода фізичному та психічному здоров'ю дитини чи загроза її життю, порушення прав дитини.

Проблема жорстокого поводження з дітьми в останні роки визнана в Україні загальнонаціональною. Свідченням цього є прийняття кількох законодавчих актів, зокрема Закону України «Про попередження насильства в сім'ї» (2001 р.), наказу Міністерства освіти і науки України «Про вжиття додаткових заходів щодо профілактики та запобігання жорстокому поводженню з дітьми» (2006 р.). Відповідно цих законодавчих актів значна роль у попередженні насильства щодо дітей та подоланні його наслідків покладається на психологів, соціальних педагогів і спеціалістів служб у справах дітей, центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді.

Метою статті є аналіз результатів опитування шкільних психологів, соціальних педагогів, представників центрів соціальних служб м. Києва, які в своїй практичній діяльності стикаються з випадками жорстокого поводження з дітьми.

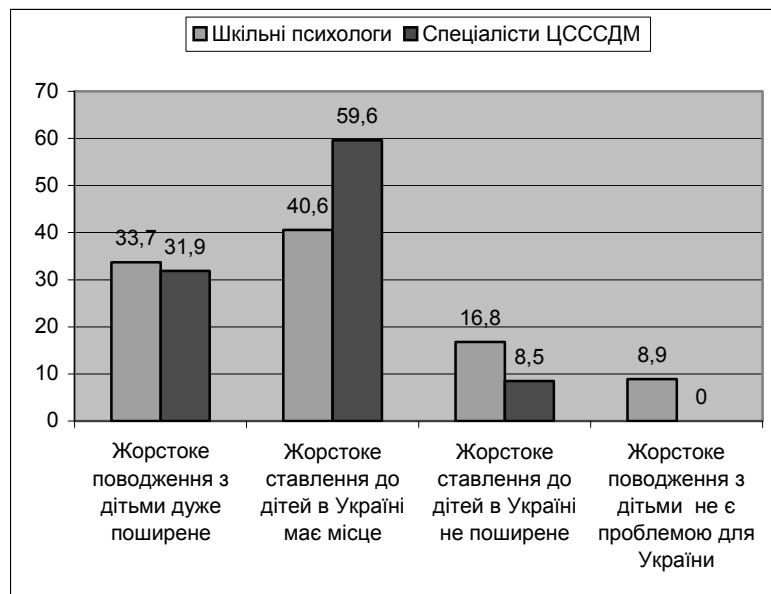

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів на питання «Як Ви вважаєте, наскільки гострою для України є проблема жорстокого поводження з дітьми?».

З метою оцінки ситуації щодо жорстокого поводження з дітьми та аналізу стану профілактичної роботи з цієї проблеми в трьох районах м. Києва (Дарницькому, Оболонському, Святошинському) було проведено опитування 101 шкільного психолога та 47 спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді (надалі — спеціалісти ЦСССДМ).

Майже третина опитаних вважають, що наразі жорстоке поводження з дітьми є дуже поширеним явищем, а близько половини зазначають, що жорстоке ставлення до дітей має місце (рис.1). Таким чином можна констатувати, що жорстоке поводження з дітьми є однією з гострих проблем у м. Києві, яка потребує нагального вирішення.

Майже 80% опитаних зазначають, що найбільш поширеним є психологічне насильство щодо дітей. Так, 87% спеціалістів ЦСССДМ і 92% шкільних психологів зазначили, що стикалися з випадками залякування, приниження. Майже 40% опитаних вказали на поширеність фізичного насильства. Так, випадки фізичного насильства щодо дитини у сім'ї помічали 96% спеціалістів ЦСССДМ і 78% шкільних психологів.

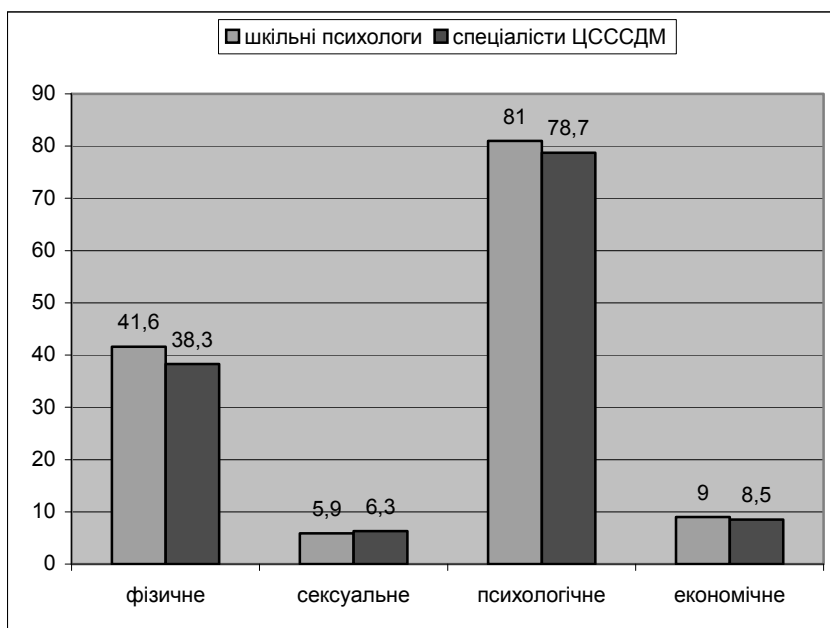

Рис. 2. Розподіл відповідей респондентів на питання «Який вид насильства щодо дітей найбільш поширений?» (можна було обирати кілька варіантів відповідей).

Як видно з рис. 3 і 4 переважна більшість спеціалістів вживала належних заходів щодо попередження подальших випадків насильства та допомоги потерпілим. Хоча дуже тривожним є той факт, що майже третина практичних психологів не втручалася в ситуацію, оскільки 19% з них не знали, як це правильно зробити, 10% не мали можливостей, а 17% не вірили, що це дасть позитивний ефект. Варто зазначити, що майже 14% опитаних психологів вказали, що, дотримуючись принципу конфіденційності, вони не втручались у ситуацію на прохання дитини, якій надавали консультацію чи психотерапевтичну допомогу.

Частина респондентів вказувала також на те, що для обстеження житлових умов дитини і відвідання сім'ї необхідно створення групи у складі представників школи, міліції та служби у справах дітей, що зазвичай дуже важко реалізувати на практиці. Вони також відзначили, що переважно діти, котрі зазнають жорстокого поводження, виховуються у неблагополучних сім'ях, які мають бути взяті під соціальний супровід відповідними службами, що мають адміністративні важелі впливу на батьків-насильників. Це свідчить про те, що шкільні психологи та соціальні педагоги намагаються перекласти частину своєї відповідальності на служби у справах дітей.

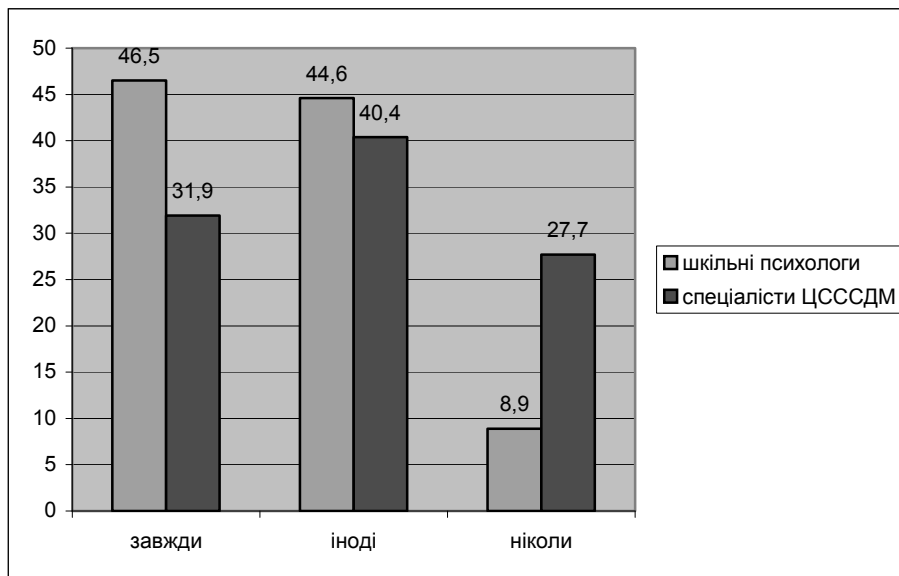

Рис. 3. Розподіл відповідей респондентів на питання «Чи вживали Ви належних заходів при виявленні випадків насильства щодо дитини?».

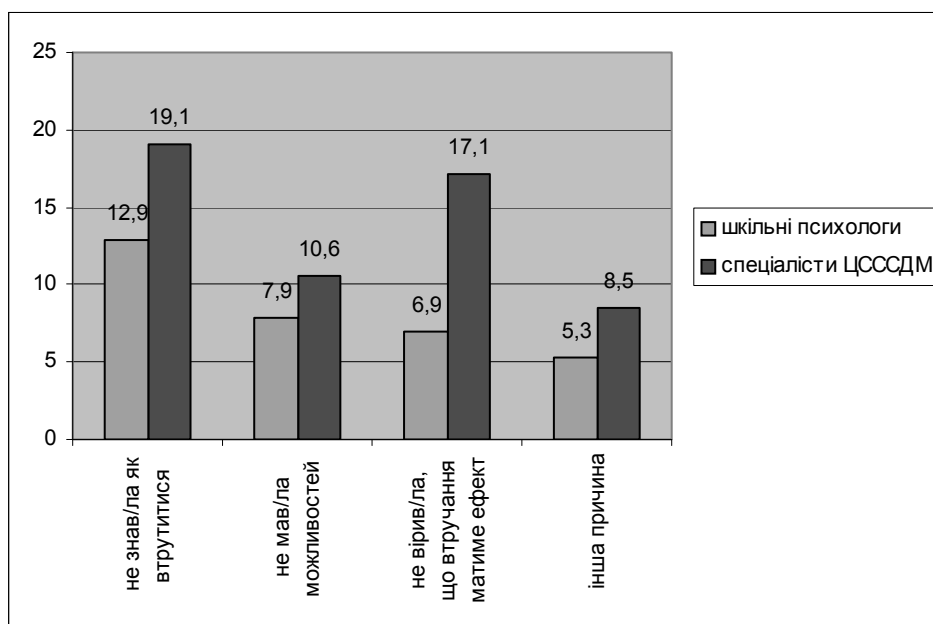

Рис. 4. Розподіл відповідей респондентів на питання «Якщо Ви не вживали належних заходів, то з якої причини?».

Майже 80% шкільних психологів проводять необхідну роботу з батьками та дітьми у виявленні випадків жорстокого поведіння (рис. 5). При цьому переважно вони діють у межах своєї компетенції і майже не інформують представників інших служб про випадки жорстокого поведіння з дитиною, щоб долати цю проблему разом. Вони, як правило, обмежуються тим, що інформують директора школи чи заступника з виховної роботи про випадки жорстокого поведіння з дітьми. Лише поодинокі респонденти зазначили, що контактували з представниками служби у справах дітей і сім'ї.

Більш орієнтовані на співпрацю з службою у справах дітей та міліцією спеціалісти ЦСССДМ. Це закономірно, адже вони переважно працюють з проблемними сім'ями та сім'ями, які перебувають у складних життєвих обставинах.

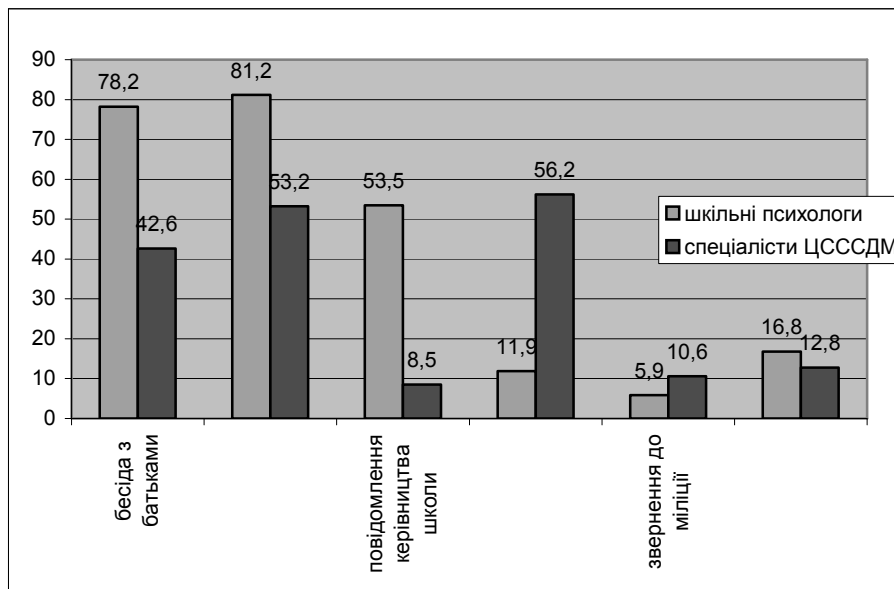

Рис. 5. Розподіл відповідей на питання «Яких саме заходів Ви вживали, коли дізнавалися про випадки насильства щодо дитини?»

Очевидно, що ефективність роботи з метою попередження та подолання проблеми жорстокого поводження з дітьми, якість надання цільовим групам необхідних соціальних послуг зумовлені рівнем підготовленості до неї фахівців. Як показало опитування, більшість спеціалістів професійно не готові до такої роботи. Так, майже половина фахівців не змогла чітко вказати зовнішні та емоційно-поведінкові ознаки дитини, яка зазнавала фізичного та психологічного насильства (рис. 6). Це свідчить, що вони не володіють засобами візуальної діагностики, яка так важлива у роботі з дітьми.

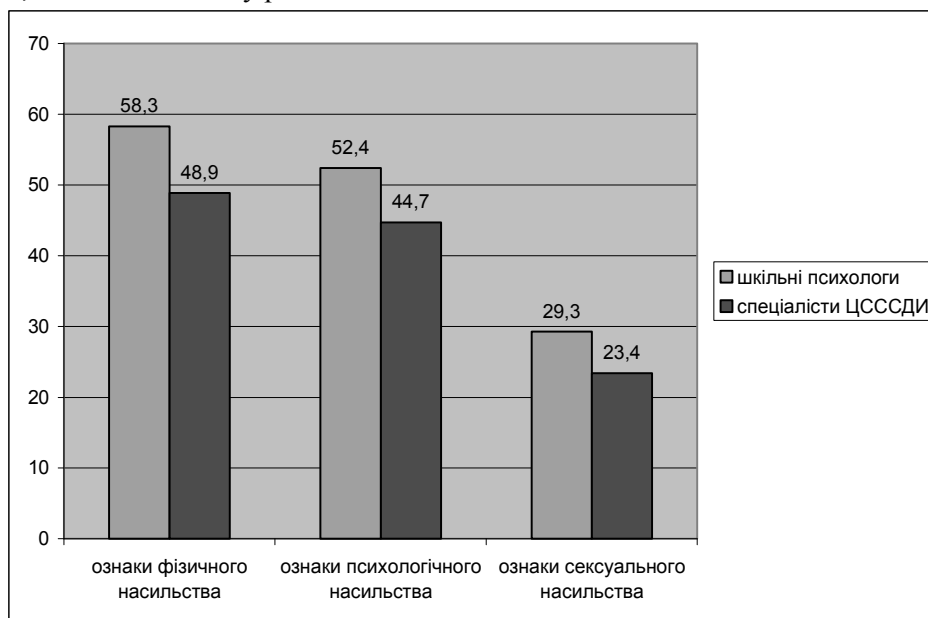

Рис. 6. Кількість респондентів, які чітко перерахували зовнішні та поведінкові ознаки зазначених видів насильства.

Майже 60% опитаних зазначили, що не мають необхідних умінь і навичок у сфері профілактики та допомоги постраждалим від насильства, 40% вказали на недостатність інформації з питань жорстокого поводження з дітьми (рис. 7). Проблемною зоною для шкільних психологів є незнання законодавчої бази та міри повноважень у випадках втручання в ситуаціях насилля у сім'ї. Значною проблемою для шкільних психологів є також відсутність

необхідної методичної літератури щодо організації профілактичної роботи з попередження насильства щодо дитини у сім'ї. Все це обмежує їх можливості стосовно упровадження нових технологій профілактичної роботи щодо жорстокого поводження з дітьми і не дає змоги забезпечити належну кількість і якість соціальних послуг.

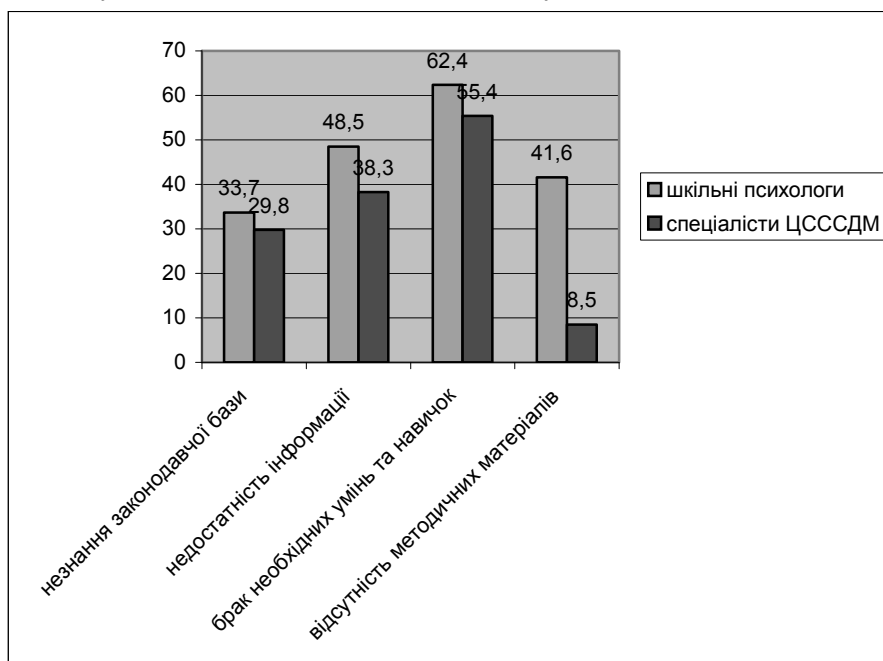

Рис. 7. Розподіл відповідей респондентів на питання «Які труднощі виникають у процесі профілактичної роботи і підтримки дітей, котрі зазнали насильства?».

Аналізуючи відповіді шкільних психологів та соціальних педагогів про роботу, яку вони проводять стосовно вирішення проблеми насильства, варто зазначити, що переважно — це бесіди, тренінги, в яких розглядаються питання про види насильства та їх наслідки для здоров'я дитини. В загальноосвітніх закладах переважно ведеться просвітницька робота щодо попередження насильства, свідченням цього є відповідні тематичні заходи, які вказали в анкетах респонденти. Проте вони також зазначили, що практично не володіють відповідними методиками психотерапевтичної допомоги дітям, які зазнали насильства, не знають чітких механізмів стосовно порядку взаємодії між різними службами, які спрямовані допомагати дітям, котрі зазнають жорстокого поводження.

Результати проведеного нами опитування дають підстави для впровадження наступних пропозицій:

- розробити порядок взаємодії між загальноосвітніми навчальними закладами, службами у справах дітей, кримінальною міліцією у справах неповнолітніх щодо виявлення та подолання випадків жорстокого поводження з дітьми у сім'ї;
- організувати навчання психологів системи освіти на курсах підвищення кваліфікації з метою ознайомлення з новими формами та методами роботи у сфері профілактики жорстокого поводження з дітьми та наданні психологічної допомоги дітям, які зазнали насильства;
- увести для студентів спеціальностей «Психологія», «Соціальна педагогіка», «Соціальна робота» спецкурс з профілактики жорстокого поводження з дітьми;
- підготувати цикл методичних матеріалів для шкільних психологів, соціальних педагогів щодо організації профілактичної роботи з попередження жорстокого поводження з дітьми для різних цільових груп дітей різного віку та їх батьків.